

Katarzyna Kuras

(Jagiellonian University in Kraków, Poland)
<https://orcid.org/0000-0002-6198-7131>
e-mail: katarzyna.kuras@uj.edu.pl

Między Dreznem i Neapolem.
Wpływ sieci dynastycznej Wettynów na wymianę
handlową saksońsko-neapolitańską w połowie XVIII w.

*Between Dresden to Naples: Exploring the Impact of the Wettin Dynastic
Network on Saxon-Napolitan Trade in the Mid-Eighteenth Century*

ABSTRACT

This article explores the functioning of the Wettin dynastic network in the mid-eighteenth century and its impact on efforts to enhance Saxon-Napolitan trade. Through adept implementation of dynastic policies, representatives of the Wettin dynasty held positions at courts across Naples, Paris, Munich, and others, fostering close interrelations. A significant aspect of these relations involved the exchange of goods, including artworks, culinary items, and porcelain, which circulated between Dresden and other capital cities. Leveraging the dynastic network, attempts were made to boost the export of Saxon

PUBLICATION INFO				
			 UNIVERSYTET JAGIELLONSKI W KRAKOWIE	e-ISSN: 2449-8467 ISSN: 2082-6060
				
THE AUTHOR'S ADDRESS: Katarzyna Kuras, the Institute of History of the Jagiellonian University, 13 Gołębia Street, Kraków 31-007, Poland				
SOURCE OF FUNDING: 'Excellence Initiative – Research University' Program, Jagiellonian University, Kraków				
SUBMITTED: 2024.02.07	ACCEPTED: 2025.07.31		PUBLISHED ONLINE: 2025.10.31	
WEBSITE OF THE JOURNAL: https://journals.umcs.pl/rh			EDITORIAL COMMITTEE e-mail: reshistorica@umcs.pl	
 DIRECTORY OF OPEN ACCESS JOURNALS			 EUROPEAN REFERENCE INDEX FOR THE HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES	

textiles and furniture to the Kingdom of Naples. While diplomats and merchants played pivotal roles, this endeavor ultimately faltered due to logistical and financial challenges.

Key words: Saxony, Kingdom of Naples, Augustus III Wettin, Maria Amalia Wettin, cultural exchange

STRESZCZENIE

W artykule poruszono zagadnienie funkcjonowania sieci dynastycznej Wettynów w połowie XVIII w. oraz jej wpływ na próby intensyfikacji saksońsko-neapolitańskiej wymiany handlowej. Dzięki umiejętnie realizowanej polityce dynastycznej przedstawiciele dynastii Wettynów znajdowali się na dworach m.in. w Neapolu, Paryżu i Monachium, utrzymując ze sobą ścisłe relacje. Ich istotnym elementem były transporty rzeczy, w tym dzieł sztuki, kulinariów oraz porcelany, które krążyły między Dreznem a pozostałymi stolicami. W oparciu o krąg dynastyczny starano się również zintensyfikować eksport saskich tkanin oraz mebli do Królestwa Neapolu. Kluczową rolę odgrywali w tym zakresie dyplomaci oraz kupcy, ostatecznie jednak ze względu na trudności logistyczne oraz finansowe zrezygnowano z realizacji tego planu.

Słowa kluczowe: Saksonia, Królestwo Neapolu, August III Sas, Maria Amalia Wettyn, wymiana kulturowa

Zakończone w 1748 r. wojny śląskie stanowiły pod wieloma względami początek nowego rozdania w skali Europy. Przyniosły wzmocnienie Prus, które dzięki zagarnięciu Śląska oraz sojuszowi z Rosją ustabilizowały swą rolę ważnego gracza w tej części Europy¹. Oznaczały też stagnację w Saksonii funkcjonującej od 1697 r. w unii personalnej z polsko-litewską Rzeczpospolitą. Jej pozycja polityczna oraz gospodarka zostały znacznie nadszarpnięte w wyniku wieloletnich działań wojennych, stając się przedmiotem uwagi nie tylko króla Augusta III (zarazem elektora saskiego) oraz jego pierwszego ministra Heinricha von Brühla, ale i stanów saksońskich². Istotnym elementem planowanego odrodzenia była intensyfikacja wymiany handlowej przede wszystkim w oparciu o więzi dynastyczne oraz nawiązane relacje dyplomatyczne. W historiografii znany jest szczególnie ten drugi aspekt, dobrze rozpoznany i opisany w odniesieniu do stosunków sasko-hispańskich, które próbowano wykorzystać do intensyfikacji

¹ M.S. Anderson, *The War of the Austrian Succession, 1740–1748*, London 1985, s. 210–214.

² J. Staszewski, *August III Sas*, Wrocław 1989, s. 209–215; M. Markiewicz, *The Functioning of the Monarchy during the Reigns of the Electors of Saxony, 1697–1763*, w: *The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context, c. 1500–1795*, wyd. R. Butterwick, Palgrave 2001, s. 186–187. Stany Saksonii zajmowały się tą kwestią już w 1744 r. Vide: Archivio di Stato w Neapolu [dalej: ASNA], Ministero degli Affari Esteri [dalej: MAE], 890 Polonia, nlb., Wackerbarth do G. Fogliani, Dreźnie, 18 VII 1746 r.

eksportu saskiego płótna³. Nieco mniej uwagi poświęcono w tym kontekście sieci dynastycznej, do której należeli Wettynowie, i jej znaczeniu w nawiązywaniu i utrzymywaniu relacji o charakterze ekonomicznym. Jest to o tyle ważne, że istniejąca wymiana kulturowa pomiędzy dworami, zwłaszcza transfer ludzi, znajomości oraz artefaktów, stwarzała korzystne warunki dla intensyfikowania kontaktów handlowych. Wiązały się one z życiem dworskim, bazowały w dużej mierze na personach powiązanych z kręgami rządzącymi, ale ich znaczenie przekracza materię kultury dworskiej, zarazem ściśle się z nią łącząc⁴.

Dwór monarszy w czasach nowożytnych dysponował szerokimi możliwościami w zakresie koordynowania oraz inicjowania wymiany handlowej. Stanowił centrum decyzyjne państwa, a podział na interesy monarchii oraz panującego i jego otoczenia w zasadzie nie istniał⁵. W kręgach powiązanych z dworem realizowano transporty rzeczy ważnych z punktu widzenia dynastii lub powiązanych z nimi elit, a jednocześnie śledzono aktualną koniunkturę, w razie potrzeb i możliwości bardziej aktywnie włączając się w poszerzanie możliwości handlowych. W niniejszym artykule zdecydowano się na analizę wpływu sieci dynastycznej oraz powiązanych z nią dyplomatów na wymianę gospodarczą na przykładzie Drezna i Neapolu w połowie XVIII w. Relacje saksońsko-neapolitańskie nawiązane po zawarciu małżeństwa Marii Amalii Wettyn, córki króla Augusta III i Marii Józefy, z Karolem Burbonem w 1738 r. są ciekawym przykładem realizacji merkantylnej misji dworu oraz oferują zróżnicowane możliwości ukazania tego, w jaki sposób powiązania dynastyczne mogły rezonować w sferze ekonomii. Wielodniowe uroczystości weselne Marii Amalii i Karola Burbona z 1738 r., zwane „zaślubinami sycylijskimi”, stały się początkiem wymiany ludzi, towarów, usług, która z biegiem lat – pomimo okresów chwilowej dekonunktury – rozpędzała się, przybierając na intensywności, i która – w wyniku dość niefortunnego zbiegu okoliczności – została nagle zastopowana. Temat ten tym bardziej zasługuje na uwagę, że nie był dotychczas przedmiotem uwagi

³ E. Wierzbicka, *Stosunki Saksonii i Polski z Hiszpanią i Neapolem za panowania Augusta II i Augusta III do 1759 r.*, „Przegląd Historyczny” 1999, 90, 3, s. 300–302. Wymiana handlowa pomiędzy Hiszpanią a Saksonią nie jest głównym tematem wzmiankowanego artykułu, pojawia się raczej jako wątek poboczny.

⁴ O znaczeniu więzi dynastycznych w szerokim, międzynarodowym kontekście piszą: J. Spangler, *Wider kinship networks*, w: *Early Modern Court Culture*, red. E. Griffey, London 2022, s. 55–66; B. Yun Casalilla, *Aristocratic Women across Borders, Cultural Transfers and Something More. Why Should We Care?*, w: *Early Modern Dynastic Marriages and Cultural Transfer*, red. J.-L. Palos, M.S. Sánchez, London 2016, s. 237–257.

⁵ A. Mączak, *Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowoczesnej*, Warszawa 2002, s. 223–224.

historyków, dla których ewentualne związki pomiędzy Saksonią a Królestwem Neapolu mają status peryferyjny⁶.

SIEĆ DYNASTYCZNA WETTYNÓW

Rządzący w Saksonii, a w latach 1697–1763 także w Rzeczypospolitej, Wettynowie należeli do ówczesnej społeczności książąt (*la société des princes*). Autor tego sformułowania, francuski historyk Lucien Bély, podkreślał znaczenie różnorodnych powiązań politycznych, ideologicznych, ekonomicznych istniejących pomiędzy rządzącymi. Sprawiały one, że rodziny władców stanowiły ekskluzywną i międzynarodową grupę, której członkowie funkcjonowali w określonych konstelacjach, generalnie tożsamych z aliansami międzypaństwowymi i pokrywających się z istniejącymi barierami religijnymi⁷. Niemiecki historyk Andreas Kraus, analizując związki i pozycję dynastii Wittelsbachów, zauważał, że można odnieść wrażenie, iż do końca *ancien régime'u* Europa była rządzona przez jedną wielką rodzinę, podzieloną na mniejsze linie. Choć opinia ta jest tyleż sugestywna, co przesadna w skali Starego Kontynentu, to wybrane, zwłaszcza lokalne kręgi Rzeszy Niemieckiej, np. Wittelsbachowie czy Braunschweig, potwierdzają jej zasadność i możliwość aplikowania w mikroskali⁸.

Wettynowie współtworzyli sieć dynastyczną, której centrum stanowiła Rzesza wraz z silnie powiązaną z nią Skandynawią. Był to krąg protestancki, do którego należał – pomimo konwersji na katolicyzm dokonanej w 1697 r. – król polski August II Mocny. Bardziej złożona okazała się sytuacja jego syna, Augusta III, który po przejściu na katolicyzm i ślubie w 1719 r. z Habsburżanką, Marią Józefą, córką zmarłego cesarza Józefa I, był w wyniku koneksji rodzinnych spokrewniony z większością protestanckich dynastii rządzących w ówczesnej Europie, a zarazem przynależał do kręgu, którego zwornikiem był katolicyzm, a centrum

⁶ Wzmiankowany powyżej artykuł Elżbiety Wierzbickiej koncentruje się na sprawach Hiszpanii i dotyczy Neapolu tylko w marginalnym stopniu.

⁷ L. Bély, *La société des princes*, Paris 1999, s. 8–10. Ograniczenia kręgów religijnych bywały niekiedy przełamywane, jak pokazują losy królowych angielskich – Henrietty Marii czy Barbary de Braganza.

⁸ A. Kraus A., *Das Haus Wittelsbach und die europäischen Dynastien: Ergebnisse und Ausblick*, „Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte” 1981, 44, 1, s. 425; T. Biskup, *Four weddings and five funerals: Dynastic integration and cultural transfer between the houses of Braunschweig and Brandenburg in the 18th century*, w: *Marrying cultures: queens consort, cultural transfer, and European politics, c. 1500–1800*, red. A. Morton, H. Watanabe-O’Kelly, New York–London 2016, s. 202–230.

stanowili Habsburgowie. Tworzyło to dość elastyczną sytuację, która dawała elektorowi saskiemu i królowi polskiemu szerokie pole działania (starał się je wykorzystać, bezskutecznie, przede wszystkim w okresie walki o sukcesję austriacką)⁹.

W pokoleniu potomków Augusta III i Marii Józefy rodzina rozrosła się, stając się istotnym elementem ówczesnych układów dynastycznych¹⁰. Zarazem ten rodzinny potencjał Wettynów był dość problematyczny – liczne potomstwo wymagało troski w kontekście przyszłości, która była stabilna tylko w odniesieniu do osoby następcy Augusta III, Fryderyka Krystiana. Młodszy syn elektora, Franciszek Ksawery, zwany był nawet żartobliwie „Janem bez ziemi” (fr. *Jean sans terre*). W ten sposób podkreślano jego faktyczną pozycję w rodzinnych układach. Liczebność kręgu oraz konieczność poszukiwania miejsca dla kobiet oraz młodszych przedstawicieli dynastii wpływały na jego ciągle przeobrażenia. Sieć Wettynów w ciągu kilkudziesięciu lat swego funkcjonowania podlegała personalnym i geograficznym przetasowaniom, rezonując w różnych częściach Starego Kontynentu. W latach czterdziestych XVIII w. dominowali w niej najstarsi przedstawiciele dynastii: rezydujący w Dreźnie Fryderyk Krystian (od 1747 r. wraz z małżonką, księżniczką bawarską Marią Antonią Walpurgis) oraz Maria Amalia, która od 1738 r. przebywała w Neapolu u boku męża, Karola Burbona. W 1747 r. po ślubie z delfinem Ludwikiem Ferdynandem Burbonem ważne miejsce zajęła jej młodsza siostra, Maria Józefa, co było skorelowane z saksońskimi sympatiami w polityce zagranicznej. Po 1766 r., gdy Albert Kazimierz został księciem cieszyńskim i ożenił się córką cesarzowej Marii Teresy, Marią Krystyną, rodzina zajęła stabilny przyczółek w Wiedniu. Pomiędzy tymi ośrodkami stale dryfowała Maria Anna, od 1747 r. małżonka Maksymiliana III Józefa, elektora bawarskiego. Po śmierci Marii Amalii w 1760 r. ośrodek neapolitański, znacznie oddalony od pozostałych rejonów, stracił na znaczeniu na korzyść Wersalu i Wiednia, gdzie debatowano m.in. o przyszłej wolnej elekcji w Rzeczypospolitej i możliwościach, które otwierały się wraz z nią przed Wettynami. Od XVIII w. rodzinna sieć opierała się na kilku zmieniających się ośrodkach. Z czasem ambicje i nadzieje poszczególnych członków rodziny słabły, zwłaszcza że wszyscy znaleźli dla siebie miejsce w życiu. Krąg stopniowo tracił swe dawne funkcje, stając się wyłącznie

⁹ J. Staszewski, *op. cit.*, s. 194–201.

¹⁰ Z piętnastorga dzieci Augusta III i Marii Józefy przeżyło jedenaścioro: Fryderyk Krystian (1722–1763), Maria Amalia (1724–1760), Maria Anna (1728–1797), Franciszek Ksawery (1730–1806), Maria Józefa (1731–1767), Karol (1733–1796), Maria Krystyna (1735–1782), Maria Elżbieta (1736–1818), Albert Kazimierz (1738–1822), Klemens (1739–1812), Maria Kunegunda (1740–1826).

sposobem na podtrzymywanie więzi pomiędzy Wettynami. Pomimo upływu lat i odległości, jaka ich dzieliła, jego członkowie zachowywali ze sobą dość bliski kontakt, dbali o wzajemne interesy, korespondowali ze sobą oraz wymieniali informacje dotyczące aktualności, bieżących wydarzeń i nowinek z zakresu kultury. Tworzyli rozproszoną po Europie sieć, której centrum bardzo długo pozostawało Drezno, a gwarancją jej trwałości były więzi łączące dynastię, a zarazem rodzinę¹¹.

Istotne miejsce w tej dynastycznej i rodzinnej układance zajmowała księżniczka Maria Amalia. Urodzona w 1724 r. w Dreźnie pierwsze lata życia spędziła w otoczeniu rodziny. Za edukację córek odpowiadała królowa Maria Józefa, która wzorce wychowawcze zaimportowała z rodzinnego Wiednia. Wydaje się, że mogły być one bardziej serdeczne i zażyłe niż na innych europejskich dworach. Co prawda królewicz Albert relacjonował w swych pamiętnikach, że ojca widywał tylko w niedzielę, zaś matkę podczas wieczorów z gram, jednak ten niedostatek bezpośrednich kontaktów, wynikający zapewne z rozlicznych zajęć pary królewskiej, nie przeszkodził w wytworzeniu silnych więzi pomiędzy rodzicami a dziećmi¹². W efekcie młodych Wettynów łączyły bliskie relacje, dzieci otrzymywały ciepłe listy od babki cesarzowej Wilhelminy Amelii, a dziewczynki były przez matkę stopniowo dopuszczane do różnych aktywności, np. wraz z Marią Józefą i nuncjuszem grywały w *minchiati*¹³. Tworzeniu więzi sprzyjało spójne wychowanie. Dzieci mówiły po niemiecku, płynnie posługiwały się francuskim (w tym języku młodzi Wettynowie korespondowali), włoskim, królewicze uczyli się też polskiego. Ważną częścią edukacji była muzyka. W Dreźnie królowny uczyły się m.in. pod kierunkiem Giovanniego Alberto Ristoriego. W rezultacie Maria Amalia śpiewała kantaty i grywała na klawesynie, podobnie jak Maria Józefa i Maria Anna. Księżniczki posiadały solidną wiedzę muzyczną, dającą poczucie przynależności do wspólnego świata wartości. Rodzina wspólnie koncertowała, zwłaszcza podczas wieczorów świątecznych czy dworskich asambli¹⁴. Spójność kręgu wzmacniała religia, w tym wypadku katolicka, uroczyście celebrowana i przeżywana

¹¹ J. Staszewski, *Wettynowie*, Olsztyn 2005, s. 179–182, 242–244.

¹² J. Richter, *Das Erziehungs Wesen am Hofe der Wettiner Albertinischer (Haupt-) Linie*, Berlin 1913, s. 369.

¹³ Biblioteka Polska w Paryżu [dalej: BPP], rkps 74, s. 179, 405.

¹⁴ Sächsisches Hauptstaatsarchiv w Dreźnie [dalej: SHStA], nr 12533, Fürstennachlass Maria Josepha nr 3, k. 43v, J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do Marii Józefy, 21 I 1753 (brulion). O edukacji muzycznej Marii Amalii: J. Agústsson, *Giovanni Alberto Ristori at the Court of Naples 1738–1740*, w: *Studi Pergolesiani*, red. C. Bacciagaluppi, H.-G. Ottenberg, L. Zopelli, Bern 2012, s. 54.

przez wszystkich członków rodziny¹⁵. Królowny zostały wydane za mąż w kręgu katolickim, religia więc w naturalny sposób podtrzymywała ich związki z rodziną.

Najstarsze córki Augusta III i Marii Józefy, w tym Maria Amalia, odgrywały szczególną rolę, ponieważ ich losy były ściśle skorelowane z saksońską polityką zagraniczną, a mariaże stanowiły nie tylko wydarzenie towarzyskie, ale i poszerzały sieć dynastyczną o kolejne przyczółki, przyczyniając się do zacieśnienia kooperacji Wettynów z Burbonami hiszpańskimi, francuskimi oraz bawarskimi Wittelsbachami¹⁶. W 1738 r. w wieku czternastu lat Maria Amalia została wydana za mąż za Karola Burbona, króla Neapolu i Sycylii, syna króla Hiszpanii Filipa V i jego drugiej żony, Elżbiety Farnese¹⁷. „Zaślubiny sycylijskie” odbyły się w Dreźnie na zasadzie *per procura* (w trakcie zaślubin pana młodego reprezentował brat Marii Amalii, Fryderyk Krystian), po czym księżniczka wraz z orszakiem wyruszyła w drogę do Neapolu. Rozstanie z rodziną było zapewne bardzo bolesne dla wrażliwej czternastolatki, która mogła przypuszczać, że już nigdy nie spotka się z najbliższymi. Początkowo mogła liczyć na towarzystwo brata Fryderyka Krystiana, który wyruszył wraz z nią do Italii, by na Ischii zażywać kuracji ciepłymi wodami, a przy okazji poznawać kulturę włoską. Jej pierwsze spotkanie z Karolem Burbonem miało miejsce w czerwcu w Portella niedaleko Fondi¹⁸. Przynależność do wspólnoty rządzących, wychowanie w elitarnym kręgu oraz związany z tym wyznawany system wartości ułatwiały jej asymilację w nowym środowisku, co było szczególnie ważne po przybyciu na dwór dopiero co zaślubionego małżonka¹⁹. Zmieniając miejsce zamieszkania, członki-

¹⁵ H. Watanabe-O'Kelly, *Religion and the Consort: two Electresses of Saxony and Queens of Poland (1697–1757)*, w: *Queenship in Europe, 1660–1815. The Role of the Consort*, red. C. Campbell Orr, Cambridge 2004, s. 268–269.

¹⁶ Szczegółowo o polityce dynastycznej Wettynów pisze: A.-S. Knöffel, *Dynastie und Prestige. Die Heiratspolitik der Wettiner*, Köln 2009, s. 237–239.

¹⁷ M. Mafrici, *Maria Amalia di Sassonia, regina di Napoli e Sicilia, poi di Spagna*, „Dizionario Biografico degli Italiani” 2008, 70, [https://www.treccani.it/enciclopedia/maria-amalia-di-sassonia-regina-di-napoli-e-sicilia-poi-di-spagna_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/maria-amalia-di-sassonia-regina-di-napoli-e-sicilia-poi-di-spagna_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 25.01.2024].

¹⁸ B. Popiołek, *Diariusz mariażu królowny polskiej Marii Amalii Wettyn (1724–1760)*, w: *Miscellanea res Polonorum, Britannorum ac Judaeorum illustrantia*, Kraków 2015, s. 28–29; H. Watanabe-O'Kelly, *The consort in the theatre of power: Maria Amalia of Saxony, Queen of the Two Sicilies, Queen of Spain*, w: *Queens consort, cultural transfer, and European politics, c. 1500–1800*, red. A. Morton, H. Watanabe-O'Kelly, New York 2017, s. 37–63.

¹⁹ H. Watanabe-O'Kelly, *Consort and court ladies*, w: *Early Modern Court Culture*, red. E. Griffey, London 2022, s. 41–44; eadem, *cultural Transfer and the Eighteenth-Century Queen Consort*, „German History” 2016, 34, 2, s. 283–285.

nie dynastii przywoziły ze sobą „pakiet” kulturowy złożony zarówno ze strojów i przedmiotów, jak i określonego zachowania czy preferencji, które mogły podlegać modyfikacji w wyniku zderzenia z odmienną rzeczywistością. Maria Amalia po dotarciu do Neapolu dość łatwo dostosowała się do miejscowych zwyczajów, zwłaszcza że były one w dużej mierze bliskie stylowi życia, jaki doskonale znała z Drezna. Tu obawiano się nieco egzotycznych z perspektywy Saksonii lokalnych wpływów hiszpańskich, które były bardzo silne w Królestwie Neapolu, ale nic nie wiadomo na temat trudności Marii Amalii w adaptacji na śródziemnomorskim dworze. Młoda królowa chętnie brała udział w polowaniach, w których trakcie prezentowała umiejętności znane z dworu saskiego, w tym jazdę konną oraz trafiać do celu²⁰. W asymilacji Marii Amalii zapewne pomagała obecność brata, Fryderyka Krystiana. Praktycznych rad nie skąpił jej również Joseph Anton Gabeleon graf von Wackerbarth-Salmour, który miał niezłą orientację w sprawach włoskich i podróżował po Italii z młodym królewiczem jako marszałek jego dworu²¹.

W trakcie kolejnych kilkudziesięciu lat Maria Amalia była oddalona od centrum sieci Wettynów, do której należała. O wiele ważniejszy był z jej punktu widzenia krąg hiszpańsko-włoskich Burbonów, którego stała się częścią w momencie zamążpójścia. Po wyjeździe z Italii Fryderyka Krystiana pozostała tu sama i choć utrzymywała częste i regularne kontakty korespondencyjne z rodziną, to odczuwała nostalgię, często wspominając okres dzieciństwa i wczesnej młodości spędzony w Dreźnie i Warszawie. W 1758 r. w liście do Franciszka Ksawerego zastanawiała się, jak bardzo przez ostatnie dwadzieścia lat zmieniły się jej dwie młodsze siostry: Maria Józefa oraz Maria Anna. Interesowała ją również to, czy delfina Maria Józefa, po dekadzie spędzonej w Wersalu, ciągle dobrze posługuje się językiem niemieckim²². Zarazem królowa Neapolu z żalem odnotowywała każde spotkanie rodzinne, które ją omijało²³. Miała świadomość, że jej wiedza o dworze drezdeńskim i układach rodzinnych zatrzymała się w pewnym momencie, niczym

²⁰ ASNA, MAE, 883 Polonia, nlb., Brühl do markiza de Salas, Moritzburg, 18 VIII 1738. Maria Amalia zajęła miejsce królowych, do których zadań nie należało zajmowanie się polityką, co nie oznacza, że nie miała dobrej orientacji w sprawach międzynarodowych. Dowodem na to są jej uwagi na temat sytuacji międzynarodowej w okresie wojny siedmioletniej. BPP, rkps 74, s. 697.

²¹ J. Matzke, *Joseph Anton Gabaleon von Wackerbarth-Salmour*, [https://saebi.isgv.de/biografie/Joseph_Anton_Gabaleon_von_Wackerbarth-Salmour_\(1685-1761\)](https://saebi.isgv.de/biografie/Joseph_Anton_Gabaleon_von_Wackerbarth-Salmour_(1685-1761)) [dostęp: 8.09.2023]; J. Matzke, *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694–1763*, Berlin, 2011, s. 374–375.

²² BPP, rkps 74, s. 693.

²³ SHStA, nr 12531, Nachlass Xaver, prinz von Sachsen, nr 6, k. 19, 41.

cenny skarb umieszczony w kapsule czasu. Choć zawsze starała się mieć aktualne informacje o tym, co dzieje się w Dreźnie, wiedziała, że tamtejsze życie podlega nieuchronnym zmianom i ewoluuje, choćby dzięki nowym ludziom, którzy pojawiali się na dworze. Tak było w przypadku Marii Antonii Walpurgis, od 1747 r. małżonki następcy elektora, księcia Fryderyka Krystiana, której Maria Amalia nigdy osobiście nie spotkała, ale – bazując na wymienianych z nią listach i informacjach od osób postronnych – deklarowała, że kocha ją jak prawdziwą siostrę²⁴.

WYMIANA ARTEFAKTÓW POMIĘDZY DREZNEM I NEAPOLEM W RAMACH SIECI DYNASTYCZNEJ

Obecność Marii Amalii w Neapolu działała stymulująco na sieć dynastyczną Wettynów, zwłaszcza że wymiana artefaktów pomiędzy stolicami opierała się w dużej mierze na relacjach utrzymywanych przez członków dynastii, którzy regularnie przesyłali między sobą nie tylko korespondencję, ale i skrzynie z rzeczami. Wśród nich znajdowały się m.in. koronki, suknie, suszone kielbaski oraz szynki, wędzone gęsi, rosyjska herbata, pstrągi alpejskie i pasztety. Towary te nie były wybierane przypadkowo. Wiązały się z preferencjami smakowymi członków rodziny, niekiedy odnosiły się do rodzinnych wspomnień czy tradycji. Już kilka miesięcy po dotarciu do Neapolu Maria Amalia wysłała do matki pakiet tabaki. Trafiła ona do Drezn w doskonałym stanie, co oznaczało w praktyce, że nie przesiąkła zapachem perfum, które z reguły towarzyszyły przesyłkom ekspediowanym *via* Wenecja²⁵. Na początku lat pięćdziesiątych hiszpańska tabaka przez Neapol trafiała również do królewicza Fryderyka Krystiana, który z kolei wysyłał siostrze koronki oraz inne drobiazgi²⁶. Zachował się szczegółowy spis rzeczy wysłanych z Drezn do Neapolu przez królewicza. Były to: cztery obrazki (fr. *tablettes de poche*), złożone, bogato inkrustowane jaspisami i diamentami; zegarek kieszonkowy z łańcuszkiem zdobionym ametystami; kieszonkowe etui z minipopiersiem;

²⁴ SHStA, nr 10026, Geheimes Kabinett, 3424/12, nr 9, nlb., Maria Amalia do J.A.G. von Wackerbarth-Salmoura, Portici, 28 X 1753. O oddaleniu od Drezn m.in. SHStA, nr 12531, Nachlass Xaver, prinz von Sachsen, nr 6, k. 3–4.

²⁵ ASNA, MAE, 883 Polonia, nlb., H. Brühl do markiza de Salas, Moritzburg, 2 IX 1739. Droga przez Wenecję nie była wcale oczywista, rozpatrywano też inną trasę – przez Rzym.

²⁶ ASNA, MAE, 891 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianego, Drezn, 23 IV 1753.

kolekcja płócien przedstawiających rezydencję w Dreźnie oraz opis kampanentu armii saksońskiej z rozpisanymi szczegółowo manewrami²⁷.

Status skrzyń ekspediowanych przez Marię Amalię do Drezna był trudny do jednoznacznego określenia. Nie zawsze były to drobiazgi o prywatnym charakterze, jednak adresatami byli członkowie rodziny królewskiej. W 1742 r. królowa Neapolu adresowała przesyłkę do ojca, ale przy części przedmiotów znajdowała się adnotacja, że stanowią one prezent od króla Sycylii. W pudłach znajdowały się przede wszystkim artefakty o charakterze religijnym oraz dzieła sztuki, w tym krzyż z figurą Chrystusa wykonany z kości słoniowej, złoty krucyfiks, korallowe szopki z postaciami z kości słoniowej, wodospad z kości słoniowej, którego brzegi ozdobiono srebrnymi kwiatami, oraz *varia*, w tym kwiaty z kamieni szlachetnych. Część z nich August III włączył do zbiorów *Grünes Gewölbe*²⁸. W skrzyniach znajdowały się też przedmioty o typowo użytkowym charakterze: zestawy złożonych sztućców, wełniane kołdry, damskie pończochy, suknie, a także przysmaki: czekolada, orzechy kokosowe, melony, cukier, wanilia, przyprawy oraz suszone wędliny²⁹. Od schyłku lat czterdziestych skrzynie z Neapolu były adresowane z reguły do Fryderyka Krystiana oraz Marii Antonii Walpurgis. Ich zawartość była różna. Z pewnością na uwagę zasługuje biżuteria diamentowa wraz z dodatkami wykonana w Neapolu przez Michela Loffransa, jubilera zaopatrującego tamtejszy dwór, i przeznaczona dla młodej pary elektorskiej³⁰.

²⁷ ASNA, MAE, 891 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianego, Drezno, 8 II 1751; 15 II 1751; 892 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour to G. Foglianego, Drezno, 24 IX 1753; SHStA, nr 10026, Geheimes Kabinett, 3424/12, nr 8, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do Marii Amalii, 23 IX 1753. W 1754 r. Fryderyk Krystian ponownie wysyłał Marii Amalii *un tableau*. ASNA, MAE, 892 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianego, Drezno, 2 XII 1754.

²⁸ *Die kurfürstlich-sächsische Kunstkammer in Dresden. Das Inventar von 1741*, wyd. D. Syndram, M. Minning, J. Vötsch, Dresden 2010, s. 834. Zwróciła na to uwagę: H. Watanabe-O'Kelly, *Cultural*, s. 286. O artystycznych trendach na dworze Augusta III: H. Marx, *Sztuka na dworze Augusta III*, w: *Pod jedną koroną. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej*, Warszawa 1997, s. 379–382.

²⁹ ASNA, MAE, 884 Polonia, „Inventario di tutti li generi, e Capi di Robbe, galantarie, ed arredi, che d'ordine di S.M./Dia gu.di/ si rimettono alla M.tà del Re di Polonia a carico di Francesco Consoli destinato da S.M. con detto carico” (inwentarz z 28 IX 1742).

³⁰ SHStA Dresden, nr 10026, Geheimes Kabinett, 3424/12, nr 6, nlb., Maria Amalia to J.A.G. von Wackerbarth-Salmoura, Portici, 28 VI 1753; nr 7, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do Marii Amalii, 10 IX 1753 (brulion); ASNA, MAE, 883 Polonia, nlb., H. Brühl do markiza de Salas, Moritzburg, 2 IX 1739. ASNA, MAE, 891 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianego, Drezno, 10 IX 1753.

Z Neapolu do Drezna regularnie wysyłano wędliny, przede wszystkim suche kielbaski (fr. *petits saucisses*). Były one przeznaczone dla rodziny elektorskiej. Problemem w tym wypadku było pakowanie oraz logistyka transportu, które sprawiały, że włoskie specjały przybywały na miejsce w różnym stanie, co było przynajmniej częściowo skorelowane z porą roku i pogodą. Wędliny, które trafiły do Saksonii w marcu 1750 r., były nie najlepszej jakości, ale po kąpieli w winie węgierskim serwowano je na elektorskim stole, gdzie zostały uznane za *fort bonnes*³¹. Partia, która dotarła w kwietniu, także nadawała się do spożycia, ale już skrzynie, które zawitały tu w sierpniu, zawierały towar zepsuty³². Również w kolejnym roku Maria Amalia zdecydowała o wysłaniu do rodziny szynek oraz solonych wędlin. Dotarły one w doskonałym stanie, podobno z racji wietrzenia skrzyń oraz materiału, z którego je wykonano (fr. *fer blanc*)³³. Po raz kolejny włoskie wędliny, głównie kielbaski *salciccia*, wyruszyły do Drezna w 1751 r., gdzie trafiły bez szwanku wczesną wiosną³⁴. Ich transport organizowano ponownie w 1752 i 1754 r.³⁵ Od około 1754 r. dołączano do nich skrzynie z makaronami, które niekiedy ulegały zawilgoceniu³⁶.

Włoskie wędliny i makarony nie wyczerpują katalogu specjałów, które krążyły pomiędzy Dreznem a Neapolem w obrębie dynastycznej sieci. W Saksonii przesyłki dla Marii Amalii, zapewne z inicjatywy lub z poparciem rodziny królewskiej, przygotowywał graf von Wackerbarth-Salmour. Początkowo znajdowała się w nich głównie herbata sprowadzana przez Rosję, którą królowa Neapolu lubiła pić, zwłaszcza napar z jej zielonej odmiany. Katalog wymienianych produktów poszerzano – gdy w 1748 r. Maria Amalia poprosiła o wędzone gęsi *de Pommeranie*, graf przygotował odpowiednią przesyłkę, w której znajdowało się sześć sztuk tego przysmaku. Poważnie martwił się o skrzynie, i choć wyekspediował je zimą, zastanawiał się, czy dotrą w dobrym stanie³⁷. Cztery lata później

³¹ *Ibidem*, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 9 III 1750; Drezno, 30 III 1750.

³² *Ibidem*, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 20 VIII 1750; 12 IV 1750. Skrzynie z zepsutymi wędlinami regularnie przybywały do Drezna, szczególnie w miesiącach wiosennych (nawet w marcu).

³³ *Ibidem*, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 9 II 1751; 15 III 1751.

³⁴ *Ibidem*, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 5 III 1751.

³⁵ ASNA, MAE, 886 Polonia, nlb., H. Brühl to G. Foglianiego, 7 II 1752; 892 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 7 I 1754.

³⁶ ASNA, MAE, 892 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 25 II 1754; 22 IV 1754; 7 IV 1755.

³⁷ ASNA, MAE, 890 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 12 III 1748; Drezno, 13 V 1748.

było podobnie, tym razem jednak graf wysłał dwadzieścia wędzonych gęsi³⁸. Wybór chyba okazał się trafiony, skoro przez kolejne trzy lata, za każdym razem w styczniu, ponownie anonsował on tyle samo wędzonych gęsi, które *via* Wenecja trafiały na stół królowej Neapolu³⁹.

Wśród przesyłanych przedmiotów szczególne miejsce zajmowała saksońska porcelana, której znaczenie w okresie, gdy funkcjonowała już manufaktura w Miśni, wykracza poza zagadnienie kultury dworskiej czy sferę dyplomacji⁴⁰. Bywała ona prezentem ofiarowywanym przez króla polskiego przy okazji mariaży córek, następnie była przez nie zamawiana w zależności od potrzeb⁴¹. Każda z siostr czasem korzystała z tego przywileju. Pierwszy transport saksońskiej porcelany do Neapolu wyruszył już w październiku 1740 r.⁴² Rok później delegat z Neapolu zwiedzał miśnieńską fabrykę, zapewne sondując możliwość wykorzystania tych doświadczeń w Italii⁴³. W 1753 r. von Wackerbarth-Salmour wysłał z własnej inicjatywy porcelanowy zestaw dla Marii Amalii. Składał się on z pięciu ptaków siedzących na gałęziach drzewa. Graf miał nadzieję, że porcelanowe cacko zawiśnie w gabinecie królowej, ewentualnie w pokojach jej dzieci. Prezent był udany, bo Maria Amalia deklarowała, iż ptaki będą zdobyły jej odnowiony i właśnie meblowany na nowo gabinet w Portici⁴⁴.

Znaczenie grafa von Wackerbarth-Salmoura w tej dynastycznej pałęczyźnie trudne jest do przecenienia. Jako marszałek dworu Fryderyka Krystiana rezydował na stałe w Dreźnie, znał środowisko książąt, a do tego – z racji miejsca urodzenia oraz podróży – dysponował sporym doświadczeniem w sprawach włoskich. Przez pewien czas pełnił urząd

³⁸ *Ibidem*, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 31 I 1752.

³⁹ ASNA, MAE, 891 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 8 I 1753; 892 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour to G. Foglianiego, Drezno, 21 I 1754; Drezno, 13 I 1755. Transport przesyłki trwał około trzech miesięcy.

⁴⁰ H. Watanabe-O'Kelly, *Court Culture in Dresden. From Renaissance to Baroque*, New York 2002, s. 220–229.

⁴¹ *Fragile Diplomacy: Meissen Porcelain for Foreign Courts, ca. 1710–1763*, red. M. Cassidy-Geiger, New Haven 2007, s. 2–23; M. Cassidy-Geiger, *Gender, Dynasty and the Politics of Porcelain: The fact and impact of Meissen gifts to royal women, ca. 1714–1750*, w: *Telling Objects. Contextualizing the role of the consort in early modern Europe*, red. J. Bepler, S. Norrhem, „Wolfenbütteler Forschung” 2018, 153, s. 191–209. Ustalenia M. Cassidy-Geiger pokazują, że do ok. 1730 Wettynowie mieli w zasadzie monopol na zamawianie porcelany w miśnieńskiej fabryce i wykorzystywali ją w celu promowania dynastii.

⁴² ASNA, MAE, 883 Polonia, nlb., kwit wystawiony w Neapolu, 1 X 1740.

⁴³ *Ibidem*, nlb., H. Brühl do markiza de Salas, Drezno, 31 VII 1741.

⁴⁴ SHStA Drezno, nr 10026, Geheimes Kabinett, 3424/12, nr 8, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do Marii Amalii, 23 IX 1753; nr 10, nlb., Maria Amalia do J.A.G. von Wackerbarth-Salmoura, Caserte, 19 II 1754.

ministra w Tajnym Gabinecie, był zainteresowany gospodarką, zwłaszcza w kontekście promowania merkantylizmu⁴⁵. To właśnie on na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych XVIII w. kontrolował wymianę z Italią. Pozostając w stałym kontakcie z neapolitańskim sekretarzem stanu Giovannim Fogliani Sforza d' Aragona, w praktyce nadzorował skrzynie z suchymi kielbaskami, szynkami i suszonymi wędlinami, które Maria Amalia regularnie wysyłała na drezdeński dwór⁴⁶. Bliska znajomość z Foglianem wymagała kurtuazji i wzajemnych przysług, w ramach których w lutym 1751 r. saksoński marszałek słał do swego neapolitańskiego odpowiednika sześć pakietów wyszywanych koszul, które określał jako dowód swej pamięci oraz szacunku (fr. *mon respectueux souvenir et estime*)⁴⁷. W zamian prosił niekiedy o przysługi o nadzwyczajnym charakterze, w tym o zorganizowanie relikwii św. Ireny wraz z potwierdzeniem autentyczności⁴⁸.

PRÓBY INTENSYFIKACJI WYMIANY HANDLOWEJ MIĘDZY DREZNEM A NEAPOLEM

Wymiana artefaktów pomiędzy dworami miała ograniczony zasięg, ale tworzyła korzystne warunki do intensyfikacji handlu między stolicami. Wackerbarth-Salmour i Fogliani nadzorowali ruch istniejący wyłącznie na poziomie dworów, ale o wiele szersze spektrum zagadnień interesowało ministrów: saksońskiego Heinricha von Brühla oraz neapolitańskiego José Joaquín Guzmán de Montealegre, markiza de Salasa. Nie tylko kierowali oni dyplomacją obu państw, ale i starali się stworzyć klimat dla poszerzenia cyrkulacji dóbr i towarów pomiędzy stolicami. Saksoński minister wysłał w tym celu do Italii swego brata, Hansa Moritza, dbał też o obsadzenie placówki dyplomatycznej w Neapolu odpowiednimi osobami. Zagadnienie wymiany handlowej z Italią szeroko omawiano z podróżującymi przez Warszawę i Drezno arystokratami, dyplomatami oraz wojskowymi, konsultując możliwości i ograniczenia⁴⁹. W rezultacie obok przesyłek, do których dołączana była z reguły prywatna

⁴⁵ J. Matzke, *Joseph*.

⁴⁶ S. De Majo, *Fogliani Sforza d' Aragona, Giovanni*, „Dizionario Biografico degli Italiani” 1997, 48, [https://www.treccani.it/enciclopedia/fogliani-sforza-d-aragona-giovanni_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/fogliani-sforza-d-aragona-giovanni_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 30.01.2024].

⁴⁷ ASNA, MAE, 891 Polonia, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 8 II 1751 (informacje te znajdują się w PS z 9 II 1751 r.).

⁴⁸ *Ibidem*, nlb., J.A.G. von Wackerbarth-Salmour do G. Foglianiego, Drezno, 2 IV 1753.

⁴⁹ ASNA, MAE, 883 Polonia, nlb., H. Brühl do markiza de Salas, Moritzburg, 29 V 1739 (kopia).

korrespondencja Wettynów oraz rodzinne pakiety, pomiędzy Dreznem a Neapolem krążyły skrzynie z zawartością ekspediowaną przez ministrów oraz ich ludzi. Wymagało to pokonania wielu przeciwności, do których należało poznanie szlaków handlowych oraz barier celnych, w czym wyjątkowo pomocna była koordynacja działań oraz znajomość odpowiednich ludzi. Doskonale widać to na przykładzie skrzyń należących do Hansa Moritza, zatrzymanych w 1739 r. w Gaecie⁵⁰. Losy przesyłki były skomplikowane. Trafiła ona do niejakiego Lovigi Nicozia, który – chyba nie zdając sobie sprawy z powagi sytuacji – otworzył skrzynię, wyrzucił jej zawartość, po czym nosił jedną z czterech koszul jedwabnych, które miały trafić do Brühla. Dopiero delegowany przez markiza de Salas handlarz win Jean Pons odebrał rzeczy i wyekspediował je do właściciela, który rezydował w Rzymie⁵¹.

O wiele istotniejsza była wymiana koordynowana przez barona Friedricha Gottloba Adolpha von Warnsdorffa, która bazując na kontaktach dworsko-gabinetowych, miała bez wątpienia charakter handlowy. Warnsdorff był od 1751 r. ambasadorem Saksonii w Neapolu, a po przybyciu do miejsce nawiązywał kontakty z lokalnymi kupcami, dla których organizował m.in. próbki saksońskich tkanin. Potencjalni odbiorcy mieli konkretne potrzeby – interesowały ich tkaniny najwyższej jakości⁵². Szarą eminencją i mózgiem całej operacji był Alexander D'Ollone, z pochodzenia Francuz, wojskowy, który dosłużył się stopnia generała kawalerii oraz feldmarszałka i który w latach 1749–1751 pełnił funkcję saksońskiego ambasadora w Neapolu⁵³. To prawdopodobnie D'Ollone stworzył podstawy późniejszej wymiany handlowej, nawiązał cenne znajomości, które przekazał wyjeżdżającemu na placówkę Warnsdorffowi. Sam D'Ollone inwestował część środków w wymianę handlową oraz odpowiadał za wysyłkę dużych mebli, głównie kanap i foteli, oraz serwisów porcelanowych. Wyceniał je w Dreźnie zgodnie ze swoimi oczekiwaniami, co nie zawsze odpowiadało realiom sprzedaży. Handel rozpędzał się powoli – w Dreźnie miała go koordynować kompania, której członkowie, w tym niejaki kapitan Jäger, dopiero poznawali preferencje neapolitańskich kontrahentów⁵⁴.

⁵⁰ *Ibidem*, nlb., H.M. Brühl do markiza de Salas, Rzym, 21 VIII 1739.

⁵¹ *Ibidem*, nlb., H. Brühl do markiza de Salas, Toepitz, 19 VII 1739; J. Agústsson, *op.cit.*, s. 86.

⁵² ASNA, MAE, 885 bis Polonia, nlb., B. Angles do G.A. von Warnsdorffa (?), Neapol, 14 XII 1751. Do tych listów załączane były próbki tkanin, które do dziś zachowały swoją fakturę oraz nasycenie kolorem.

⁵³ J. Matzke, *Gesandtschaftswesen*, s. 354.

⁵⁴ ASNA, MAE, 885 bis Polonia, nlb., B. Angles do G.A. von Warnsdorffa, Neapol, 14 III 1752.

Jäger odpowiadał za część rozliczeń po stronie saksońskiej, w tym za egzekwowanie kwot, z których płaceniem zalegali kontrahenci (by ten cel zrealizować m.in. regularnie nachodził ich w rezydencjach)⁵⁵. Do jakości jego pracy pojawiały się dość poważne zarzuty – kapitan podobno mylił się i miał problemy z szacowaniem kosztów transportu⁵⁶. W Neapolu handlem kierował kupiec Baltasar Angles, który nadzorował sprzedaż oraz gromadził zyski. Współpracował z Jägerem w kwestii rozliczeń, które – jak się wydaje – były ryzykowne z punktu widzenia kontrahentów i nie zabezpieczały dostatecznie ich interesów. W rezultacie wszelkie płatności były spóźnione, a Warnsdorff z reguły nie dysponował gotówką i starał się ją uzyskać u D'Ollone'a⁵⁷.

Warnsdorff, rezydując w Neapolu, miał mnóstwo zadań związanych z neapolitańsko-saksońskim handlem. Dodatkowo stale męczyła go pogoda i martwił brak okien w rezydencji, w której się zatrzymał, a których montaż opóźniał się pomimo zbliżającej się zimy. Fascynowały go pewne elementy południowowłoskiej rzeczywistości, w tym Wezuwiusz, który w okresie jego pobytu w Neapolu budził się i zaczynał wyrzucać lawę. Wulkan przyciągał jego uwagę i stale niepokoił⁵⁸. W tych warunkach dyplomata pilnował rozliczeń, śledził kufry, które regularnie ginęły po drodze, zmagął się z pośrednikami, kurierami i komorami celnymi. Szacował koszty transportu i ustawiał ich poziom tak, by wystarczały z pewnym naddatkiem. Saksońskie tkaniny kupowano w Neapolu przede wszystkim jako obicia mebli. Większych problemów przysparzały materiały na ubrania. Jesienią i zimą ciężko sprzedawały się tkaniny cienkie, przeznaczone na lato. W związku z tym Angles wyraźnie sugerował, że potrzebna by była większa koordynacja działań⁵⁹. Sporym problemem okazywała się też jakość dostarczanych tkanin. Odbiorcy włoscy oczekiwali towarów ekskluzywnych, a bele, które przychodziły z Drezn, nie zawsze zadowalały ich gusta. W lipcu 1751 r. materie, które przyłynęły, były tak kiepskie, że Warnsdorff z góry wykluczał jakiekolwiek zainteresowanie nimi ze strony dworu neapolitańskiego. Nawet nie wspominał o przesyłce diukowi de Miranda i innym ministrom, oczekując na transport rzeczy lepszych jakościowo⁶⁰. Zarazem poznawszy nieco włoską rzeczywistość, starał się on realizować własne pomysły, przede wszystkim związane

⁵⁵ *Ibidem*, nlb., Jäger do NN, Drezno, 2 XI 1750.

⁵⁶ *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do Jägera, Neapol, 20 VII 1751.

⁵⁷ Wspomina o tym Warnsdorff: *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do D'Ollone'a, Neapol, 9 XI 1751; 14 XII 1751.

⁵⁸ *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do Jägera, Neapol, 9 XI 1751.

⁵⁹ *Ibidem*, nlb., B. Angles do G.A. von Warnsdorffa (?), Neapol, 22 XI 1751; 27 IX 1751.

⁶⁰ *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do D'Ollone'a, Neapol, 20 VII 1751.

z handlem winami greckimi oraz francuskimi, które miały trafiać przez Neapol do Dreżna⁶¹. Musiał jednak czekać na akceptację D'Ollone'a, co ciągnęło się w nieskończoność⁶².

W tym układzie dyplomatyczno-handlowym Warnsdorff był typowym agentem wymiany kulturowej, która odbywała się w związku z intensyfikacją więzi opartych na sieci dynastycznej⁶³. Do jego zadań należało też pilotowanie zamówień o specjalnym charakterze. Tym statusem cieszyła się przede wszystkim saksońska porcelana, stanowiąca ciągle towar ekskluzywny i przeznaczony dla relatywnie wąskiej grupy nabywców (widać to doskonale na przykładzie wymiany w kręgu Marii Amalii). W tym kontekście interesujące są zwłaszcza losy serwisu, który – zapewne pod wpływem popularności porcelany na neapolitańskim dworze – zamówił w Dreźnie książe Michele Imperiali Junior, książe de Francavilla. Książe był zadowolony z zestawu, który do niego dotarł, ale marzył o uzupełnieniu go o cztery kubły do schładzania dużych butelek wina burgundzkiego, zdobione motywem motyli, analogicznie jak reszta serwisu. O ich sprowadzenie osobiście prosił Warnsdorffa. Zamówienie to Francavilla uzupełnił jeszcze o osiem solniczek, a sprawa sprowadzenia tych dodatkowych elementów z Dreżna ciągnęła się miesiącami, absorbując uwagę sporej grupy ludzi. Część potencjalnych nabywców była zainteresowana saksońskimi towarami, ale zwlekała z konkretnymi zamówieniami bądź prowadziła za pośrednictwem Warnsdorffa niekończące się negocjacje. Przykładem może być jeden z generałów, który zapragnął kupić w Dreźnie lustro, obicia foteli oraz kanapę (być może zainspirowały go wzorce z pałacu królewskiego?). Warnsdorff wstępnie wycenił to zamówienie, ale finalny koszt wydał się generałowi przesadny i dlatego postanowił rozmawiać z D'Ollonem, którego zapewne znał z dawnych czasów i miał nadzieję, że zapewni mu to obniżkę ceny⁶⁴.

Sytuację komplikowały też pewne nieporozumienia pomiędzy Warnsdorffem a sekretarzem D'Ollone'a, Ludwikiem Talon. Obserwował on rozwój handlu pomiędzy Dreznem i Neapolem, a do tego znał też rynek hiszpański, gdyż był jednocześnie *chargé d'affaires* ambasady Saksonii

⁶¹ *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do Jägera, Neapol, 29 VIII 1751; G.A. von Warnsdorff do D'Ollone'a, Neapol, 20 VII 1751.

⁶² *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do D'Ollone'a, Neapol, 20 VII 1751.

⁶³ *Double Agents Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe*, red. M. Keblusek, B. Vera Noldus, Leiden 2011.

⁶⁴ ASNA, MAE, 885 bis Polonia, nlb., G.A. von Warnsdorff do D'Ollone'a, Neapol, 9 XI 1751.

w Madrycie⁶⁵. Pobytu na południu Italii łączył z dużą mobilnością. Talon dość realistycznie oceniał szanse na sukces saksońsko-neapolitańskiej wymiany i zachowywał rezerwę względem różnych, nieraz desperackich kroków podejmowanych przez Warnsdorffa⁶⁶. Już w sierpniu 1751 r. wiedział, że sezon jest fatalny pod względem wyników, a miesiąc później opuścił Italię. Nie uzgodnił tego z Warnsdorffem, co spowodowało pewne napięcia pomiędzy nimi. Wraz z Talonem wyjechał z Neapolu kupiec, który podobno nie sprzedawał tu żadnego towaru. Na liście rzeczy, które pozostawił, znajdowały się m.in. porcelanowy serwis do kawy i czekolady, trochę tkanin oraz haftów⁶⁷.

Jesienią 1751 r. impas był na tyle widoczny, że skłaniał do podejmowania innowacyjnych działań, których liderem starał się być Jäger. W przeciwieństwie do Warnsdorffa, który koncentrował się na stymulowaniu sasko-neapolitańskiej wymiany handlowej, Jäger stawiał na poszerzenie spektrum możliwości. Działając w tym duchu, ekspediował do Neapolu – obok próbek towarów saksońskich – tkaniny angielskie. Warnsdorff był jednak sceptyczny i uważał, że handel tkaninami angielskimi, eksportowanymi do Neapolu przez Saksonię, nie może stać się dochodowy. Większy był jego entuzjazm w odniesieniu do ekskluzywnego lnu, który Jäger zamierzał sprowadzać za pośrednictwem konsula francuskiego z Gallipoli przez Triest do Wiednia. I tu jednak saksoński dyplomata był ostrożny i zgadzał się na zakup ograniczonych ilości towaru⁶⁸. Ratując wymianę, starano się poszerzać gamę towarów oferowanych na włoskich rynkach. Do tkanin, obić, porcelany oraz mebli dołączyły bliżej nieokreślone obrazy, które trafiły tu *via* Wiedeń⁶⁹. Warnsdorff stawiał też na poszerzenie kontaktów w obrębie Italii i w tym celu nawiązał relacje handlowe z arystokratami w Rzymie, którym próbki saksońskiej porcelany – zapewne prosto z Paryża – zdążył już zareklamować ambasador francuski, Louis Jules Mancini-Mazarini, nadzwyczajny wysłannik króla francuskiego do Rzymu w 1748 r. Serwis, który z inicjatywy Warnsdorffa prezentowano w Rzymie jako wzornik, miał pewne braki, w tym brak złożonych brzegów.

⁶⁵ Ludwik Talon był we wcześniejszym okresie sekretarzem ambasady saksońskiej w Hiszpanii, być może łączył swą osobą Madryt z Neapolem, zwłaszcza że z hiszpańską placówką dyplomatyczną były stałe problemy. Vide: E. Wierzbicka, *op. cit.*, s. 294–295; J. Matzke, *Gesandtschaftswesen*, s. 370.

⁶⁶ SHStA, nr 10078 Landes-Ökonomie-, Manufaktur- und Kommerziendeputation, Nr. 734, *Vorschläge zur Einrichtung einer Handelsgesellschaft für den Handel mit Neapel und Italien*.

⁶⁷ ASNA, MAE, 885 bis Polonia, nlb., G.A. von Warnsdorff do D'Ollone'a, Neapol, 9 XI 1751.

⁶⁸ *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do Jägera, Neapol, 9 XI 1751.

⁶⁹ *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do Jägera, Neapol, 18 IV 1752.

Szybko więc organizowano jego wymianę w Dreźnie. Dyplomata po kilku miesiącach handlowych zmaganiń zdawał już sobie sprawę z miejscowych realiów i sugerował, by D'Ollone rozsądnie wycenił ten zestaw. Interesował się nim kardynał Coscia, Warnsdorff podtrzymywał tę fascynację, przesyłając mu talerzyk i foremkę. Uważał, że szkoda by było, gdyby zawyżona wycena zniweczyła taką obiecującą transakcję. Rzym okazał się ostatecznie dużo mniej perspektywiczny, niż zakładał Warnsdorff; po kilku tygodniach intensywnych starań dominowało przygnębienie. Krążyły też plotki, że handel porcelaną niebawem załame się⁷⁰.

Wiosną 1752 r. do pesymizmu związanego z koniunkturą ekonomiczną dołączyła śmierć D'Ollone'a, który w dużej mierze zapewniał stabilność finansową całego przedsięwzięcia. Warnsdorff wprost informował Jägera, że sprzedaż idzie kiepsko i że on sam nie może podejmować wyraźnych kroków bez zgody spadkobierców zmarłego. Na miejscu było sporo mebli, które nie znalazły nabywców i które ostatecznie spakowano, by wyeksportować w drogę powrotną. Udało się znaleźć kupca na serwis porcelanowy, który miał pewne ubytki. W jego skład wchodziła stłuczona filiżanka, Warnsdorff apelował, by z Dreżna ekspresowo przysłano nową na podmianę, zanim nabywca odbierze serwis. W magazynach zalegało też sporo porcelanowych bibelotów, wśród których znajdowały się filiżanki, figurki i inne drobiazgi. Nie było zbyt wielu chętnych nawet na kompletne zestawy porcelany, jak np. wielki serwis (fr. *le grand service de table*), który był tak szlachetny, że w opinii dyplomaty w Neapolu były może dwa domy, które mogłyby pozwolić sobie na taki zakup. W dodatku D'Ollone wycenił go na tyle wysoko, że były poważne trudności ze znalezieniem nabywcy. Potencjalny kupiec oferował zaledwie połowę wyznaczonej kwoty. Sprawa była delikatna, bo jednocześnie transport porcelanowego serwisu w drogę powrotną do Dreżna był ryzykowny i kosztowny⁷¹. W rezultacie po śmierci D'Ollone'a wymiana handlowa, i tak już borykająca się z poważnymi problemami finansowymi i logistycznymi, zamarła, stając się wyłącznie jednym z dyplomatycznych i ekonomicznych mirażów tego okresu. Co prawda Warnsdorff pozostał na placówce w Neapolu do 1758 r., jednak jego aktywności zostały znacząco ograniczone.

⁷⁰ *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do D'Ollone'a, Neapol, 10 VII 1751.

⁷¹ *Ibidem*, nlb., G.A. von Warnsdorff do Jägera, Neapol, 18 IV 1752; G.A. von Warnsdorff do D'Ollone'a (syn), Naples, 2 V 1752.

KONKLUZJE

Sieć dynastyczna Wettynów była w połowie XVIII w. wyjątkowo rozległa i obejmowała swym zasięgiem m.in. Drezno, Neapol, Paryż, Monachium oraz Wiedeń. Zdecydowały o tym przede wszystkim korzystne małżeństwa zawierane przez córki Augusta III Sasa oraz Marii Józefy, a także determinacja pary królewskiej, ważna w kontekście prowadzenia skutecznych negocjacji o miejsca dla młodszych reprezentantów dynastii. „Zaślubiny sycylijskie” z 1738 r. pozwoliły nie tylko na nawiązanie kontaktów dyplomatycznych pomiędzy Drezniem i Neapolem, ale i zintensyfikowały relacje pomiędzy dworami Wettynów oraz Burbonów. Ich wymiernym efektem były skrzynie zawierające dzieła sztuki, kulinaria, stroje oraz różne drobiazgi, które były ekspediowane z inicjatywy członków rodziny, stając się substytutem bliskości i więzi, które tracono w chwili opuszczenia Saksonii i rozstania z najbliższymi.

Znaczenie sieci dynastycznej nie ograniczało się jednak do wymiany artefaktów pomiędzy jej członkami. Nawiązanie relacji dyplomatycznych oraz kontaktów na szczeblu ministerialnym w połączeniu z kiepską sytuacją gospodarczą Saksonii po wojnie o sukcesję austriacką zaowocowało serią prób, których celem było poszerzenie wymiany handlowej między elektoratem a królestwem Neapolu w połowie XVIII w. W dążenia te byli zaangażowani dyplomaci obu państw, którzy nawiązywali kontakty z kupcami, dostarczali próbki towarów oraz koordynowali transporty rzeczy, głównie tkanin, mebli i porcelany. Jak pokazują intensywne wysiłki podejmowane przez barona Warnsdorffa, działania te były związane z wieloma trudnościami polegającymi na organizacji przesyłek, transferze pieniędzy oraz – co wydaje się kluczowe – wygórowanymi oczekiwaniami obu stron co do skali i efektów inicjatywy. Choć finalnie ambitny projekt intensyfikacji eksportu saksońskich towarów do Neapolu nie został zrealizowany, to stanowił ciekawy przykład wpływu sieci dynastycznej na rzeczywistość ekonomiczną obu państw, ilustrując jej potencjał oraz szerokie obszary możliwego rezonowania.

REFERENCES (BIBLIOGRAFIA)

Archival sources (Źródła archiwalne)

Archivio di Stato w Neapolu:

Ministerio degli Affari Esteri 883, 884, 885bis, 890, 891, 892 Polonia.

Biblioteka Polska w Paryżu:

rkps 74.

Sächsisches Hauptstaatsarchiv w Dreźnie:

10026, Geheimes Kabinett, 3424/12.

10078 Landes-Ökonomie-, Manufaktur- und Kommerziendeputation, Nr. 734.

12531, Nachlass Xaver, prinz von Sachsen, nr 6.

12533, Fürstennachlass Maria Josepha nr 3.

Studies (Opracowania)

Agústsón J., *Giovanni Alberto Ristori at the Court of Naples 1738–1740*, w: *Studi Pergolesiani*, red. C. Bacciagaluppi, H.-G. Ottenberg, L. Zopelli, Bern 2012.

Anderson M.S., *The War of the Austrian Succession, 1740–1748*, London 1985.

Bély L., *La société des princes*, Paris 1999.

Biskup T., *Four weddings and five funerals: Dynastic integration and cultural transfer between the houses of Braunschweig and Brandenburg in the 18th century*, w: *Marrying cultures: queens consort, cultural transfer, and European politics, c. 1500–1800*, red. A. Morton, H. Watanabe-O’Kelly, New York–London 2016.

Cassidy-Geiger M., *Gender, Dynasty and the Politics of Porcelain: The fact and impact of Meissen gifts to royal women, ca. 1714–1750*, w: *Telling Objects. Contextualizing the role of the consort in early modern Europe*, red. J. Bepler, S. Norrhem, „Wolfenbütteler Forschung” 2018, 153.

De Majo S., *Fogliani Sforza d’Aragona, Giovanni*, „Dizionario Biografico degli Italiani” 1997, 48, [https://www.treccani.it/enciclopedia/fogliani-sforza-d-aragona-giovanni_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/fogliani-sforza-d-aragona-giovanni_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 30.01.2024].

Die kurfürstlich-sächsische Kunstkammer in Dresden. Das Inventar von 1741, wyd. D. Syndram, M. Minning, J. Vötsch, Dresden 2010.

Double Agents Cultural and Political Brokerage in Early Modern Europe, red. M. Keblusek, B. Vera Noldus, Leiden 2011.

Fragile Diplomacy: Meissen Porcelain for Foreign Courts, ca. 1710–1763, red. M. Cassidy-Geiger, New Haven 2007.

Knöffel A.-S., *Dynastie und Prestige. Die Heiratspolitik der Wettiner*, Köln 2009.

Kraus A., *Das Haus Wittelsbach und die europäischen Dynastien: Ergebnisse und Ausblick*, „Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte” 1981, 44, 1.

Mafrici M., *Maria Amalia di Sassonia, regina di Napoli e Sicilia, poi di Spagna*, „Dizionario Biografico degli Italiani” 2008, 70, [https://www.treccani.it/enciclopedia/maria-amalia-di-sassonia-regina-di-napoli-e-sicilia-poi-di-spagna_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/maria-amalia-di-sassonia-regina-di-napoli-e-sicilia-poi-di-spagna_(Dizionario-Biografico)/) [dostęp: 25.01.2024].

Markiewicz M., *The Functioning of the Monarchy during the Reigns of the Electors of Saxony, 1697–1763*, w: *The Polish-Lithuanian Monarchy in European Context, c. 1500–1795*, red. R. Butterwick, Palgrave 2001.

Marx H., *Sztuka na dworze Augusta III*, w: *Pod jedną koroną. Kultura i sztuka w czasach unii polsko-saskiej*, Warszawa 1997.

Matzke J., *Joseph Anton Gabaleon von Wackerbarth-Salmour*, [https://saebi.isgv.de/biografie/Joseph_Anton_Gabaleon_von_Wackerbarth-Salmour_\(1685-1761\)](https://saebi.isgv.de/biografie/Joseph_Anton_Gabaleon_von_Wackerbarth-Salmour_(1685-1761)) [dostęp: 25.01.2024].

Matzke J., *Gesandtschaftswesen und diplomatischer Dienst Sachsens 1694–1763*, Berlin, 2011.

Mączak A., *Rządcy i rządzi. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowoczesnej*, Warszawa 2002.

Popiołek B., *Diariusz mariażu królowy polskiej Marii Amalii Wettyn (1724–1760)*, w: *Miscellanea res Polonorum, Brittanorum ac Judaeorum illustrantia*, Kraków 2015.

Richter J., *Das Erziehungswesen am Hofe der Wettiner Albertinischer (Haupt-)Linie*, Berlin 1913.

Spangler J., *Wider kinship networks*, w: *Early Modern Court Culture*, red. E. Griffey, London 2022.

- Staszewski J., *August III*, Wrocław 1989.
- Staszewski J., *Wettynowie*, Olsztyn 2005.
- Watanabe-O'Kelly H., *Consort and court ladies*, w: *Early Modern Court Culture*, red. E. Griffey, London 2022.
- Watanabe-O'Kelly, H., *Cultural Transfer and the Eighteenth-Century Queen Consort*, „German History” 2016, 34, 2.
- Watanabe-O'Kelly H., *Court Culture in Dresden. From Renaissance to Baroque*, New York 2002.
- Watanabe-O'Kelly H., *Religion and the Consort: two Electresses of Saxony and Queens of Poland (1697–1757)*, w: *Queenship in Europe, 1660–1815. The Role of the Consort*, red. C. Campbell Orr, Cambridge 2004.
- Watanabe-O'Kelly H., *The consort in the theatre of power: Maria Amalia of Saxony, Queen of the Two Sicilies, Queen of Spain*, w: *Queens consort, cultural transfer, and European politics, c. 1500–1800*, red. A. Morton, H. Watanabe-O'Kelly, New York 2017.
- Wierzbicka E., *Stosunki Saksonii i Polski z Hiszpanią i Neapolem za panowania Augusta II i Augusta III do 1759 r.*, „Przegląd Historyczny” 1999, 90, 3.
- Yun Casalilla B., *Aristocratic Women across Borders, Cultural Transfers and Something More. Why Should We Care?*, w: *Early Modern Dynastic Marriages and Cultural Transfer*, red. J.-L. Palos, M.S. Sánchez, London 2016.

NOTA O AUTORZE

Katarzyna Kuras – doktor habilitowany, pracownik naukowy Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zainteresowania badawcze: historia Rzeczypospolitej w czasach saskich (1697–1763), biografistyka, miejsce dworu w historii nowożytnej Europy.

ABOUT THE AUTHOR

Katarzyna Kuras – PhD with habilitation, researcher at the Institute of History of Jagiellonian University. Research interests: History of the Polish-Lithuanian Commonwealth in Saxon times (1697–1763), biographical studies, the place of the court in the history of modern Europe.